

Je Věstonická venuše krásná?

Měli lidé v pravěku své ideály krásy?

A jak se vlastně oblékali – nechodili náhodou nahatí?

V kuchyni u stolu seděla babička s tetou a už popíjely kávu.

„Jé, s borůvkama, ten miluju!“ vykřikla Julinka, když zahlédla nakrájené kousky koláče, a hned se vrhla ke stolu. Sebastián si sedl naproti ní. Oba se pustili s chutí do jídla.

„Ten je, babi!“ pomlaskával Sebastián.

„Takový už jsem dlouho nejedla!“ přizvukovala Julinka. „Výborný, vid', teto!“

„Opravdu je vynikající,“ přitakávala teta, „ale nebezpečný!“ dodala žertem. „Je tak dobrý, že člověk nemůže přestat. A co tomu řekne moje postava! Ale nemůžu odolat. A těch kil navíc už se asi stejně nezbavím.“

Paní Zelenkové se očividně ulevilo a zasmála se: „Ale co, hlavně že jsi zdravá a že ti chutná. Jedno kilo sem nebo tam, to už ti může být jedno. Horší by bylo, kdybys už nemohla,“ a přidala tetě na talíř další kousek.

„Máš pravdu. Dnes opravdu hubnout nebudu,“ ušklíbala se teta a pustila se do koláče.

„Teto, jednou jsem viděla takovou malou figurku, počkej, kde to vlastně bylo?“ zamyslíla se Julinka nahlas. „Už vím, v jednom časopise na obrázku, ale nevím ve kterém. Vypadala hodně zvláštně. Byla to jakoby žena, víš, ale byla úplně nahatá a strašně tlustá.“

„To asi myslíš Věstonickou venuši, že? Tu mají myslím v Moravském muzeu, nebo to je Národní muzeum v Praze?“ zamyslela se teta. „Ne, ne, musí to být v Moravském zemském muzeu, vždyť ji našli na Moravě, v Dolních Věstonicích!“ dodala a pokračovala: „To je velice vzácný nález z doby kamenné, z paleolitu, který po sobě zanechali lovci mamutů. Máš pravdu, je to velice zvláštní figurka, ale proslavila Dolní Věstonice po celém světě. Představ si, že patří mezi nejstarší předměty z vypálené hlíny. Je víc než pětadvacet tisíc let stará, mám dojem, že sedmadvacet tisíc.“

„Páni, to je teda věc! Ale proč ji udělali nahatou?“ divila se Julinka.

„Dřív lidi asi nebrali nahotu jako něco divného. Patřilo to k přírodě,“ vysvětlovala teta.

„Myslíte, že v té době lidi chodili nahatí pořád?“ zeptal se trochu nejistě Sebastián.

„Samozřejmě že určitý druh oblečení měli...“ začala teta.

„Jak to má tady Lída, prosím tě, přesně vědět, žádné módní časopisy z pravěku se nezachovaly!“ zažertovala paní Zelenková, podívala se na tetu a obě se shovívavě zasmály.

„Máš pravdu, Růženko!“ přitakala teta a otočila se k Sebastiánovi. „Ale vzhledem k tomu, že v té době nebylo pořád jenom teplo, tak asi většinu roku chodili oblečení.“

„To dá rozum, že když jim byla zima, tak se oblékli! Záleží to na počasí, ne?“ přizvukovala paní Zelenková a podívala se na tetu, zda jí to potvrdí.

„V zimě určitě měli pořádně teplé kožichy, ale když bylo teplo, tak jistě chodili oblečení co nejméně! Bylo jim to asi příjemné, a ještě k tomu si neničili šaty,“ vmísila se Julinka do řeči.

„To je pravda. Některé indiánské kmeny v Jižní Americe nebo Afričané v teplých oblastech chodí dodnes často bez šatů, nebo na sobě mají jenom to nejnужnější. Je to pro ně přirozené, ale my jsme dnes už zchoulostivělí, hned je nám zima. Kdyby nás viděli lidi z pravěku, tak by se divili. A možná by se nám i smáli,“ dodala babička.

„Samozřejmě že to hodně závisí na klimatických podmínkách,“ souhlasila teta.

„Ale v pravěku chodili asi jenom zabalení v kůžích, že? Šaty jako my přece neměli!“ doplnil svou otázku Sebastián.

„Nebyly to jenom roztrhané kůže. Vyráběli si z kůže oblečení!“ vysvětlovala teta.

„Tak to už měli v té době opravdu šaty?“ zeptal se udiveně Sebastián.

„Šaty přesně takové jako máme dnes, to ale také nebyly,“ upřesňo-

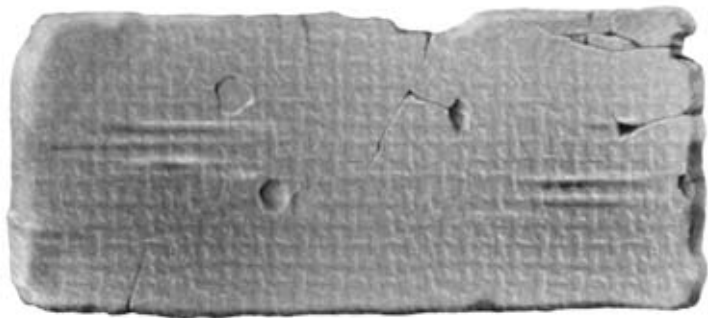
vala teta, „neměli totiž na výběr z velkého množství různých látek...“

„Jak vlastně archeologové přišli na to, že si v té době lidé vyráběli oblečení?“ přerušila Julinka tetu.

„Mezi archeologickými nálezy z té doby se zachovaly mimo jiné jehly a takové zvláštní vrtáčky vyrobené z rohoviny. Z toho archeologové vyvodili, že už v době kamenné lidé šili nebo vyráběli šaty z kůže, a kromě toho...“

„To měli oblečení jenom kožené?“ vyptával se Sebastián dál.

„Kůže získávali z ulovených zvířat, a tak je samozřejmě využívali, jak mohli. Ale chtěla jsem vám ještě říct, že právě na Moravě

po sobě zanechali lovci mamutů i otisky tkanin v hlíně. Jsou to nejstarší otisky látky vůbec. Podle toho archeologové vyvozují, že již v té době lidé uměli tkát látky, ale i plést síť a splétat provazy, dokonce i plést košíky.“

„Hm, koše pletli asi z proutí, ale z čeho tkali ty látky?“ přemýšlel Sebastián.

„Patrně z nějakých rostlin. Četla jsem v nějakém odborném ča-

sopise, že se na ten kousek hlíny přijeli podívat odborníci ze zahraničí a usoudili, že by to mohl být otisk látky tkané z vláken rostlin. Dokonce snad z kopřiv,“ odpovíděla teta.

„Jak to poznali?“ divila se Julinka.

„Srovnávali to se zachovanými prastarými textiliemi z kopřiv, které po sobě zanechali indiáni, myslím ze západní části Ameriky, a snad i z Chile,“ dodala trochu nejistě teta.

„To jsem tedy nevěděl, že z kopřiv se dají tkát látky. To je to muselo pěkně štípat! Brr!“ otrásl se Sebastián.

„Kopřivy se musely předem namočit a připravit a potom se použila jenom ta zbylá vlákna. Z těch se potom tkala látka. Ta vlákna byla prý velmi jemná a z nich utkaná látka prý neštípala,“ odpověděla teta. „Určitě o těchto nálezech ještě uslyšíme mnoho nových teorií. Je to tak nezvyklý nález, že bude ještě i nadále zajímat hodně vědců!“ dodala.

„A proč udělali tu figuru ženy tak tlustou? To je přece strašně ošklivé!“ vrtěla hlavou Julinka.

„To máš tak! V každé době a vlastně i v každé zemi nebo společnosti se považuje za krásné něco úplně jiného. Během různých období v historii vyznávali lidé různá náboženství, měli různé zvyky a názory, a tím vlastně i módu a předsudky. A to platí až dodneška. Lidé mají často ustálenou představu, co je správné a co je špatné, co je krásné a co je ošklivé. To, co se líbí jednomu, se však nemusí líbit druhému. Vezmi si například, že dnes jsou ideálem krásy hubené až vyzáblé manekýnky. Kdyby je viděli pravěcí lidé, určitě by se jim zdály velmi ošklivé. Možná proto, že tehdy se museli všichni opravdu hodně namáhat, aby se do sytosti najedli – ulovit zvířata nebo si nachytat ryby, a kromě toho ještě sbírat různé plody. To, co ulovili, museli hned zpracovat, aby se to nezkažilo. Jedině

některé plodiny si usušili, ale lovit museli i v zimě. A lov byl namáhavý. Jídla nebylo nikdy nadmíru, a proto bylo v té době pravděpodobně tlustých lidí málo. A tak se jim asi baculaté ženy zdály krásné.“

„Tak vidíte, děti, už i v pravěku měli královny krásy!“ zasmála se babička.

„A ta figurka, to byla nějaká tlustá královna krásy?“ řekl Sebastián trochu jedovatě.

„Pravděpodobně ji uctívali jako bohyni plodnosti a hojnosti, a snad i jako bohyni lovu. Vědci na to mají různé teorie. Kromě toho podle některých archeologů figurka představuje ženu, která čeká dítě. Podobných nálezů z této doby je víc, a tak archeologové vysvětlují jejich výskyt jako důkaz, že ve společnosti doby kamenné měla žena docela zvláštní, význačné postavení, že v té době panoval matriarchát.“

„Ti archeologové skoro nic nevědí docela jistě, viď, Lído!“ přerušila ji babička.

„Ano, protože veškeré vědomosti z této doby jsou velmi kusé. Jenom si to představte, že doba kamenná – paleolit, mezolit, neolit a eneolit – trvala více než dva a půl milionu let.“

„Teto, a co vlastně byl ten paleolit a to ostatní?“ zeptala se Julinka.

„Paleolit neboli paleolitikum nazývají archeologové starší dobu kamennou. Rozdělují historii do období, aby mohli lépe srovnávat vznik jednotlivých kultur. Je to vlastně taková pomůcka, aby se lehčeji dal pochopit vývoj lidstva. Když archeologové začali objevovat nálezy, museli je i třídit a dokumentovat, a snažili se je pochopit. Chtěli se dovědět jejich stáří a původ, a jak nálezů přibývalo, museli vymyslet takový systém, podle kterého by je mohli srovnávat mezi sebou.“

„Jak to udělali? Vždyť to musí být hroziťanská práce,“ zeptal se netrpělivě Sebastián.

„Jeden dánský archeolog, který se jmenoval Christian Thomsen, byl v devatenáctém století ředitelem muzea v Kodani. To on rozdělil archeologii na dobu kamennou, bronzovou a železnou. Brzy potom pak anglický archeolog John Lubbock rozdělil dobu kamennou dále na starší – paleolit, a na mladší – neolit. Od té doby se archeologie vyvíjela různými cestami. Víím, že doba kamenná se dnes dělí na starší – paleolit, střední – mezolit, mladší – neolit a pozdní – eneolit. Ale všechny tyhle periody a různé názvy jsou i pro mne příliš komplikované. Každopádně je doba kamenná prakticky nejdelší archeologické období!“

„Dva a půl milionu let, to je pěkně dlouhá doba! To si vůbec nedovedu představit!“ přizvukovala Julinka.

„V této době se vyvinul člověk do té míry, že se stal tím, čím jsme dnes my,“ pokračovala nadšeně teta. „A přestože je toto období dlouhé a člověk během této doby udělal tak neuvěřitelný pokrok, máme o lidech, kteří v té době žili, jenom zlomky informací. Z pravěku se nedochovaly žádné písemné památky, neboť, jak vííte, lidé v té době ještě písmo nevymysleli. Vše, co o této době vííme, známe pouze podle nálezů, které po sobě zanechali a které archeologové objevili. Ale i z toho mála je vidět, že člověk, který po sobě zanechal například takové dílo, jako je Věstonická venuše, měl potřebu stvořit něco mimořádného, něco, co uspokojovalo nejen jeho potřebu se nasytit, ale i jeho smysl pro krásu. Takový člověk musel být inteligentní.“

„Vy si myslíte, že byli stejně chytrí jako my dnes?“ zeptal se trochu překvapeně Sebastián.

„Určitě byli stejně chytrí, jinak by bývali nepřežili! Jenom neměli na pomoc tak vyspělou techniku, jako máme my. Ale právě tito li-

dé s tou technikou vlastně začali. Byl to člověk, kterému se odborně říká *Homo Sapiens Sapiens*.”

„Já jsem myslela, že to všechno vymysleli neandertálci,“ podotkla babička.

„Neandertálský člověk to vlastně všechno začal, proto se dnes zařazuje do skupiny *Homo Sapiens*, ale *Neanderthalensis*. A v tom, co on začal, potom *Homo Sapiens Sapiens* pokračoval,“ upřesnila teta. „Bohužel neandertálci všechny ty novoty nepřežili.“

„Co vlastně znamená to *Homo Sapiens Sapiens*?“ zeptal se Sebastián.

„Je to latinsky a znamená to ve volném překladu ‚člověk, který ví, že ví‘, prostě myslící člověk. A neandertálští lidé byli pojmenováni podle místa nálezu, údolí Neanderthal v Německu,“ vysvětlila teta.

„Teto, a co je to ten matriarchát?“ přerušila ji Julinka, která ji se zájmem poslouchala.

„To znamená, že žena-matka měla nejdůležitější postavení ve společnosti a asi i velkou moc.“

„Takže o všem rozhodovala? A všichni muži ji museli poslouchat?“ zeptala se Julinka, a aniž by čekala na odpověď, dodala: „Tak to bych chtěla žít v pravěku.“

„Úplně o všem nerozhodovala. Bylo to všechno mnohem složitější...“ dodala teta.

„A jak se to jmenuje, když rozhoduje muž?“ zeptal se rychle Sebastián.

„Patriarchát,“ odpověděla teta.

„Ten tady máme až do dneška. Všude o všem rozhodují muži, že?“ přidala se babička. „Už když jsem byla malá, měl u nás doma vždycky největší slovo tatínek.“

„U nás doma jsme se tedy asi vrátily do doby kamenné, neboť u nás vládne matriarchát! Já s tátou nemáme šanci!“ postěžoval si Sebastián a potutelně se usmál.

„U nás je patriarchát, ale též velmi oslabený, táta to nemá lehké, ale občas se bouří,“ zasmála se Julinka. „A to byl matriarchát jenom v době kamenné?“ zeptala se.

„Vedly se o tom různé debaty, ale myslím, že se od té teorie už upustilo. Dnes se považuje za zastaralou. V té době měli ženy i muži možná různé, avšak rozhodně stejně životně důležité úkoly. Museli si pomáhat, jinak by nepřežili. V některých situacích rozhodovaly ženy, a v jiných zase muži. Není však dostatečně doloženo, že by vládly výhradně jenom ženy nebo jenom muži. Nehledě na to, že to mohla být i místní záležitost. Skoro v každé době se dá najít nějaký nález, kterým by se dalo vysvětlit, že někde vládly ženy...“ vysvětlovala teta.

„A co byli vlastně ti šamani, to byli bohové nebo co?“ zeptala se pak zamyšleně Julinka.

„Šaman nebo šamanka byli vždy velmi výjimeční lidé, kteří měli zvláštní schopnosti. Uměli se vcítit do situace ostatních. Znali hodně léčivých bylin a koření a jejich účinky. Uměli tak vyhojit různé choroby. Někdy se jim podařilo nemocné vyléčit, jindy ne. A tak si o nich všichni mysleli, že mají nadpřirozené schopnosti a že mohou rozmlouvat s bohy. Při obětních obřadech zprostředkovávali styk obyčejných lidí s božstvy.“

„Proč vlastně lidi vůbec bohům obětovali?“ zeptal se Sebastián.

„Lidé dřív žili v těsném svazku s přírodou a měli před ní respekt. Byli její součástí. Přírodní úkazy, které si nedovedli vysvětlit, jako je třeba východ a západ slunce, měsíc na obloze, duha či déšť, to vše považovali za božskou sílu. Obávali se hromů a blesků a radovali se

z tepla slunce. Vše pro ně bylo nevysvětlitelnou záhadou. Dnes máme přírodní vědy, vědci nám mnohé takové úkazy vysvětlili, ale to dřív lidé nevěděli. Není proto divu, že věřili v různé bohy,“ vysvětlovala teta.

„A proto jim obětovali?“ ptala se dál Julie.

„Ano, chtěli s nimi být zadobře, nechtěli si je rozhněvat. Uctívali je, ale zároveň se jich i báli. Domnívali se, že když se na ně bozi rozhněvají, pošlou na ně nemoci, hlad a katastrofy. Proto jim dávali milodary. Obětovali často to nejvzácnější, co měli,“ vykládala teta obšrně.

„A to věřili všude ve stejné bohy?“ zamyslel se Sebastián.

„V různých dobách a na různých místech uctívali lidé různé bohy. Někdy byli společní, ale často měli někde i svoje místní bohy, ani přesně nevíme jaké. Bylo jich určitě mnoho. Podle nálezů různých sošek žen, ale i zvířat, a podle maleb z jeskyň je tak vidět, že i v době kamenné uctívali více bohů než jen boha lovu a boha plodnosti.“

„A proč dávali milodary do hrobů?“ zeptal se Sebastián.

„Vlastně ze stejného důvodu. Chtěli si zajistit přízeň bohů i po smrti. Smrt pro ně byla stejnou záhadou jako jiné přírodní úkazy. Obávali se jí, ale asi ji považovali za jinou formu existence.“

„Tak vidím, že vás to, děti, opravdu zaujalo! To je nějakých otázek, vždyť tady Lída musí být už unavená, vid’?“ kývla babička na tetu.

„Ale kdepak, vždyť jste mě na to včera připravili! Však víš, Růženko, že jak se rozpovídám o archeologii, jsem k nezastavení,“ odpověděla teta energicky, ale pak zabloudila pohledem k oknu. „Ale podívejte se, začíná se šerit. Budeme muset jít, abychom došly domů za světla.“ Otočila se k Julince: „Julí, domov nás volá!“

„Jé, to je škoda. Chtěli jsme se Sebastiánem ještě prohlížet jeho sbírky,“ řekla smutně Julinka.

„Vždyť na to máte ještě skoro celé prázdniny,“ namítla teta a začala se zvedat k odchodu.

„Jo, celé prázdniny! Už skoro jenom dva týdny!“ namítla neteř.

„Neboj, ještě to stihnete,“ utěšovala ji teta, zvedla se od stolu a zamířila ke dveřím.

„Počkej, Lído, ukrojím vám kus koláče, abyste měly k snídani,“ zastavila ji Sebastiánova babička a otočila se k plotně. Ukrojila pěkný kousek, zabalila ho do ubrousku a strčila jí ho do ruky. Teta se nijak nezdráhala.

„Tak moc děkuji, Růženko, to opravdu nemohu odmítnout!“

„Není zač, a doufám, že přijдете zase brzy na návštěvu.“

„Zítra se určitě uvidíme,“ slíbila teta a vyšla ven. Julinka se loukala za ní.

Ve dveřích ji Sebastián chytil za rameno a pošeptal ucha:

„Jak jsi přišla na tu figurku?“

„Vždyť jsem ti to už říkala,“ šeptala Julinka, „když jsem vzala do ruky ten tvůj kámen, vybavil se mi zvláštní příběh. Nebudeš mi to asi věřit, ale najednou jsem se přenesla do doby kamenné, octla jsem se v jeskyni při nějakém obřadu a tam obětovali i téhle bohyni. Potom jsem si vzpomněla, že už jsem ji viděla v muzeu.“

„Nedělej si ze mně šprťouchlata, na mě si s tím nepříjdeš, ne-jsem včerejší,“ odsekl Sebastián.

„Nic si z tebe nedělám, můžeš to zkusit sám a uvidíš. Nebo to příště podnikneme spolu,“ pošeptala mu Julinka a rozběhla se za touto.

6. CO JE TO PALEOLIT?

- a) starý kámen
- b) starší doba kamenná
- c) zkamenělina

7. PODLE ČEHO SE POZNÁ, ŽE LIDÉ V PRAVĚKU VĚŘILI V BOHY?

- a) podle hlubokých hrobů
- b) podle zbytků kostí
- c) podle amuletů, které se dochovaly

8. CO JE TO PAZOUREK?

- a) přezdívká známého pravěkého mamuta
- b) kámen, ze kterého lovci mamutů vyráběli pracovní nástroje
- c) odborný název kosti ze zadní tlapy pravěkého medvěda

ÚKOLY

Zkus zjistit pomocí internetu, telefonicky nebo jinak:

- 👁 ve kterém muzeu je vystavena Věstonická venuše;
- 👁 ve kterém muzeu je stálá výstava doby lovců mamutů.

ZAMYSLI SE:

- 👉 Věřili lidé v pravěku jen v jednoho boha?
- 👉 Z jakého kamene vyráběli lovci mamutů nástroje – nože, škrabky, vrtáčky?
- 👉 Proč měli lidé v době kamenné šamany?
- 👉 Uměli lidé v době kamenné psát?
- 👉 Myslíte si, že lidé v době kamenné cítili smutek a radost a mohli se i zamilovat?

SLOVNÍČEK

Archeolog/archeoložka – lidé, kteří vystudovali archeologii na vysoké škole. Své znalosti uplatňují při archeologických výzkumech, při práci v muzeích a při vědecké práci. Zkoumají a zpracovávají archeologické nálezy a na základě svých poznatků sestavují nejstarší dějiny lidstva. Archeologové spolupracují s vědci jiných oborů, například s historiky, numismatiky, osteology apod.

Archeologické periody – archeologie je rozdělena na dobu kamennou, bronzovou, železnou, dobu římskou, stěhování národů a středověk. První periodizaci archeologie vytvořil dánský vědec Christian Thomsen (1788–1865). Rozdělil pravěk na tři základní periody – dobu kamennou, bronzovou a železnou

Archeologie („archaios“ – řecky „starý“ a „logos“ – slovo nebo řeč) – věda, která zkoumá vývoj lidské společnosti na základě archeologických pramenů, tedy zachovaných předmětů – artefaktů a ostatních památek. Archeologie se dělí na různé obory – klasickou, egyptologii, středověkou, skandinávskou, etnoarcheologii, leteckou, experimentální a jiné.

Artefakt – předmět vyrobený nebo opracovaný lidskou rukou.

Doba kamenná – (od ca 2 500 000 př. n. l., u nás od ca 1 000 000 – ca 2200 př. n. l.) Nejdelší archeologická perioda. Dělí se na starší dobu kamennou – **paleolit**, střední – **mezolit**, mladší – **neolit** a pozdní – **eneolit**.

Homo Neanderthalensis – neandertálský člověk, jméno dostal podle místa nálezu, obce Neanderthal v Německu.

Homo Sapiens Sapiens – člověk dnešního typu (doslova: člověk, který ví, že ví – moudrý člověk).

Pazourek – kámen, který používali lidé v době kamenné na výrobu nástrojů. Během celého pravěku se pazourek používal i při rozdělování ohně.

Prehistorie neboli pravěk – doba, z níž se ještě nezachovaly srozumitelné písemné prameny. Patří sem doba kamenná a bronzová.

Protohistorie – doba, kdy již existují srozumitelné písemné prameny. Patří sem doba železná, doba římská, stěhování národů a slovanské osídlení – středověk.

Šaman, šamanka – pravěký léčitel/léčitelka, kteří zprostředkovávali kontakt s bohy.

Věstonická venuše (zhruba 25 000 př. n. l.) – významný náález z doby kamenné (lovců mamutů). Pojmenována je podle místa nálezu. Patří společně s fragmenty zvířecích figurek k nejstarším předmětům z pálené hlíny na světě.